

# ‘Architectuur dient de collectieve ruimte!’

Interview met de eerste Vlaamse bouwmeester

**Truus Gubbels** De Belgische architect bOb van Reeth staat bekend als vernieuwer en bezieler van architectuur in Vlaanderen. Hij stichtte in 1982 de Architecten Werkgroep (AWG), die zich vooral met stedenbouwkundige en groot-schalige woningbouwprojecten bezighoudt. Van Reeth bouwt vooral in Nederland en België en doceert architectuur aan verschillende hogescholen en universiteiten.

*Waarom werd u eind twintigste eeuw als eerste Vlaamse bouwmeester verantwoordelijk voor nieuwe gebouwen in opdracht van de Vlaamse overheid?*

‘Er verschijnt in Vlaanderen om de twee jaar een jaarboek over architectuur. Daarin riepen architectuurcritici telkenmale dat de Vlaamse overheid geen prioriteit legde bij architectuurbeleid. Eind jaren negentig schreef de toenmalige cultuurminister Wivina de Meester een beleidsbrief over architectuur waarin de wenselijkheid van een Vlaamse bouwmeester naar voren kwam. Zij polste de toenmalige Nederlandse rijksbouwmeester Wytze Patijn voor advies over de inhoud van de functie en in 1999 kreeg Vlaanderen zijn eerste bouwmeester. De Meester vroeg mij om een lijstje van mogelijke kandidaten. Ik deed een voorstel voor potentiële kandidaten, maar toen zei ze: “Het kabinet vindt dat jij het moet doen.” Mijn antwoord: “Mevrouw, zet mij nooit in een administratie, want dat is een ramp.” Vervolgens is een head-

hunter aangesteld en toen hij nog een shortlist had van vier personen belde hij mij en vroeg me of we er nog eens over konden praten. Toen heb ik mijn kantoor, de AWG, om advies gevraagd; de helft was voor en de andere helft tegen dus lag de beslissing toch nog bij mij. Uiteindelijk heb ik besloten om bouwmeester te worden. Ik heb een vriend, Mark Santens, als adjunct-directeur aangesteld omdat ik mijn zwakke punten ken, maar wist dat we het met zijn tweeën wel aan zouden kunnen. Ik zou het alleen ook niet volgehouden hebben met de ambtenarij en had dus iemand nodig die zich daarbinnen goed kan bewegen. Inhoudelijk deden we veel samen; uitvoeren, volhouden, het team leiden en het team maken, dat heeft Mark gedaan. Samen hebben we het jaar gedaan. Binnen een jaar tijd hebben we het apparaat uit de grond gestampt. Nu zijn er twintig mensen in dienst. Heel snel ging dat bij ons, misschien dat dit hoge tempo ook wel een beetje een verschil is met de Nederlandse situatie.’

*Bestaat er een Vlaamse en een Nederlandse stijl van bouwmeesterschap?*

‘In principe zou het eigenlijk hetzelfde moeten zijn, het is immers een vergelijkbare functie. Maar het hangt ook een beetje af van de persoon die de functie invult. In Nederland heb ik contacten gehad met Wytze Patijn en Kees Rijnbout, en daarna met Jo Coenen. Jo vulde het heel anders in dan Wytze Patijn en de huidige rijksbouwmeester Mels Crouwel zal het nu weer heel anders doen. Die ruimte moet je als overheid ook maken en geven.

‘In Vlaanderen kwamen veel gemeenten al snel vragen “kun je ons helpen” en dat had dan meestal betrekking op het aanstellen van architecten, het uitzetten van ontwerpwedstrijden en dergelijke. In Nederland gebeurt dat lokaal en gaat de rijksbouwmeester daar niet over. Maar wij kregen daar zoveel aanvragen voor dat ik naar de minister ben gegaan met de vraag of ik een afdeling lokale ondersteuning mocht maken. De minister keurde het idee goed, en daar waren we heel blij mee. Ook omdat het centrale beleid wel wat bouwt, maar niet zoveel, terwijl al die gemeenten een nieuw cultureel centrum, een nieuw gemeentehuis, een nieuwe bibliotheek willen. En dat is heel zichtbaar werk: mensen zien die gebouwen letterlijk in hun naaste omgeving en dat betekent dat je ze voor hen moet sensibiliseren, er de aandacht op vestigen, tot cultuur maken.

‘Omdat we in Vlaanderen als eersten de functie invulden, liepen we lokale gewoonten ook wel eens in de weg. Niet die van de lokale besturen of gemeenten, maar vooral die van de ambtenarij en de afdelingen gebouwen. Zij vonden dat hun terrein werd afgenomen – en dat was natuurlijk ook zo. Bij die ambtenarij moest een andere cultuur ontstaan – en dat is ook gebeurd. Ik denk dat ik in die zes jaar misschien wel 250 keer in de plaatselijke Lion’s clubs ben gaan spreken. Het gaat dan zowel om het duidelijk maken van plannen, als om het overdragen

van enthousiasme: uitleggen wát je doet, maar ook waarom, inhoudelijk en architectuurtheoretisch: wat zijn de architectonische opgaven van vandaag en in welke mate verschillen die met tien jaar geleden, waarom ontwerpen we, waarom laten we ontwerpen? Hoe kunnen we zorgen dat we integrale ontwerpen kunnen laten maken en het goede en voorbeeldige bouwheerschap uitdragen? De bouwmeester moet een bepaalde autoriteit uitdragen, en aangezien ik veel lesgegeven heb en al een bekend architect was in België kon ik die boodschap wel overbrengen. Als het iemand was geweest die niet zo bekend was, dan zou men met die bouwmeester moeten gaan leuren. Nu was dat niet nodig.’

*In welke landen bent u werkzaam geweest?*

‘Ik heb tot voor vijftien jaar vooral in België gebouwd, soms in Italië en Frankrijk, maar hoofdzakelijk in België. Toen is AWG een paar keer gevraagd in Nederland, eerst in Amsterdam op het Java-eiland en daarna hebben we onder andere de Mariaplaats in Utrecht gedaan en die heeft nogal wat publiciteit gekregen. Dat heeft tot gevolg gehad dat we regelmatig gevraagd werden op andere plekken. Op dit moment halen we onze omzet zeker voor 85 procent in Nederland en ik denk dat we met tachtig tot negentig projecten bezig zijn – van stedenbouwkundige plannen, masterplannen en supervisie tot het maken van gebouwen. In België bouwen en ontwerpen we ook wel, maar op dit moment minder. Dat we zoveel in Nederland bouwen, is echt toeval, we hebben er niet bewust aan gewerkt. Het is natuurlijk wel zo dat we inmiddels hier te lande een reputatie hebben opgebouwd en daardoor steeds meer gevraagd worden. Ik denk dat wij een bureau zijn met mensen die goed kunnen luisteren. Dat is misschien ook een beetje een cultuurverschil in de opleiding en de start van een architectenbureau in Nederland en België.

Wij zijn het ook zo gewend: als je net afgestudeerd bent, dan werk je voor mensen die het huis dat je bouwt ook zullen gaan gebruiken. Het gaat om een huis en dan praat je met een meneer en mevrouw; en dan moet je gewoon luisteren naar wat die mensen willen. Als je van de universiteit komt en je gaat direct aan de slag bij een bureau dat alleen voor projectontwikkelaars werkt, dan heb je nooit met de gebruiker te maken, maar maak je een product waarvan je hoopt dat het voor de gebruikers wel in orde zal zijn. Je hebt alleen de confrontatie met degene die het gebouw moet verkopen of erin investeert. Die luisterwil is voor ons bureau heel belangrijk. Of dat nou echt Vlaams is, weet ik niet... Wij hebben in ieder geval graag goed contact met de bouwheer en zijn ook altijd bereid om mee te denken en om mee te veranderen. Als dat proces goed zit, kan dat heel goed zijn voor het resultaat. Het kan ook wel eens mislopen. Dan moet je de consequenties nemen – dat kan ook betekenen dat het niet doorgaat.’

*Zijn er verschillen tussen bouwen in Nederland en bouwen in België?*

‘In België wordt veel individualistischer gebouwd, in Nederland veel collectiever. Daarom is het zo prettig om in Nederland te werken. We doen vooral woningbouw in Nederland, met name voor projectontwikkelaars, coöperaties en investeerders. Dat is ook onze sterkte. Hoe moeilijker hoe liever, we werken het liefste binnen stedelijke gebieden waar het lastig is. Ik vertrek niet graag van een wit blad, de context moet op je inspelen en de plek moet je raken. Het moeilijkste in architectuur, maar ook het meest boeiende, is de context, en dat is enerzijds de plek waar je gaat bouwen en de wensen van de opdrachtgever, maar ook de tijd waarin je bouwt: wat doe je vandaag als architect? Wat houdt ons vandaag bezig? Hoe meer gegevens er zijn, hoe meer “beperkingen” er zijn,

hoe creatiever je kunt zijn! Beperkingen maken het eigenlijk gemakkelijker, want die geven al aan wat je niet moet doen. Architectuur is het zoeken naar architectuur. En dat zoeken is de enige plek waarin architectuur met kunst verzeleken zou kunnen worden. Betekenis krijg je door aan de slag te gaan en te groeien in een project, dat is niet iets wat je op voorhand hebt.’

*U geeft ook in beide landen les in architectuur. Ervaart u daar verschillen in?*

‘Ik heb lesgegeven in België aan een hogeschool, een opleiding die vergelijkbaar is met de universitaire opleiding bouwkunde. Studenten studeren daar architectuur en papa betaalt. In Tilburg en ook even in Amsterdam heb ik lesgegeven aan academies voor bouwkunst. Daar kwam je met name studenten tegen die al werkten bij een bureau en daarbij studeerden. Sommige van die kerels waren als ze begonnen te studeren ouder dan ik en hadden een familie, vrouw en kinderen. Dus dat was een heel andere verhouding. Zij waren vaak gemotiveerder.

‘Als ik denk aan TU Delft waar ik nu lesgeef, dan merk je die verschillen in opleiding niet meer. De figuur van de professor “maakt” zijn eigen stukje onderwijs. Maar een heel groot nadeel in het onderwijs in Nederland is dat er veel te weinig aan historie wordt gedaan, men kent geen architectuurgeschiedenis. Dat is ellendig, ik heb afstudeerders die als ik de naam van een architect noem denken dat het een voetballer is. Het lijkt wel alsof architectuur geen accumulatieve discipline is, maar telkens weer alles opnieuw moet worden uitgevonden omdat ze niets weten. Ik erger me daar verschrikkelijk aan, het is ook zo zonde. Ze lijken er alleen op gericht punten te halen en zijn niet echt geïnteresseerd in het vak, of ze hebben alleen belangstelling voor de actualiteit.

‘Architecten hebben architectuurgeschiedenis nodig voor hun eigen positiebepaling. Je moet weten in welke context je werkt als architect

en op de hoogte zijn van wat er voor uw tijd gebeurd is. Als ik opdrachten aan studenten geef, dan geef ik eerst een lijst met publicaties die ze moeten lezen. Stedenbouwkundige opleidingen in Nederland zijn beter dan in België, maar ze zouden meer aandacht aan theorie moeten besteden. Ik merk duidelijk bij studenten dat die afwezig is.’

*Tot slot: wat voor eigenschappen moet een goede architect hebben?*

‘Als architect moet je een soepel onderhandelaar zijn, overtuigd van je kennis en die proberen uit te dragen. Je moet je niet proberen te verkopen, maar zeggen waarvoor je staat. Dan weten mensen wat ze in huis halen. Door mijn bekendheid denken mensen soms dat ik duur of arrogant ben, maar dat ben ik allebei niet. Ik vind persoonlijk contact heel belangrijk. En uiteraard moet je charisma hebben als je iets wilt overdragen op mensen. Als je dat als architect niet hebt, heb je het moeilijk. Als men over architectuur praat, heeft men het veelal over van alles tegelijk: van stedenbouw tot de inrichting van gebouwen. Maar eigenlijk zijn er vijf lagen te onderscheiden in dat proces die heel divers zijn en heel verschillend in tijdverloop. De eerste laag is de bouwheer die besluit om een stuk grond te bebouwen, een stedenbouwkundige footprint te leggen, die dan wordt verwerklijkt door de stedenbouwkundige, de architect en het beleid en reikt naar de eeuwigheid. Kijk maar naar de grachten, de straten en de pleinen. De tweede laag is de laag van het casco, zeg maar de structuur van het gebouw, de huid, de gevels, dat toch minstens vierhonderd jaar zal moeten meegaan als we het hebben over duurzaamheid. Die twee eerste lagen, footprint en casco/gevel, zijn cultureel duurzaam. De installaties in gebouwen houden het maximaal dertig jaar uit, de indeling in gebouwen maximaal tien tot vijftien jaar, en de afwerking van gebouwen vijf jaar. Die laatste drie lagen zijn

### **Truus Gubbels**

is redacteur van *Boekman* en stafmedewerker van de Boekmanstichting

eigenlijk heel bijkomstig als je in ogenschouwen neemt wat de eerste twee maatschappelijk gezien betekenen. Architecten zouden zich dan ook vooral met die eerste twee bezig moeten houden. Het is natuurlijk ongelofelijk prachtig om die andere lagen erbij te doen, maar het gaat om de verantwoordelijkheid voor de toekomst en daarvoor zijn de eerste twee taken essentieel. Ik wil dan ook geen geschiedenis maken, maar geschiedenis zijn. Ik wil erbij horen, ik vind het fantastisch dat ik mag meedoen en ik heb geen behoefte om op elke hoek van de straat artistiek te gaan hyperventileren “kijk eens wat een formidabele architect ik ben”. Als men denkt dat een nieuwbouw er al lang staat, ben ik al heel blij.’